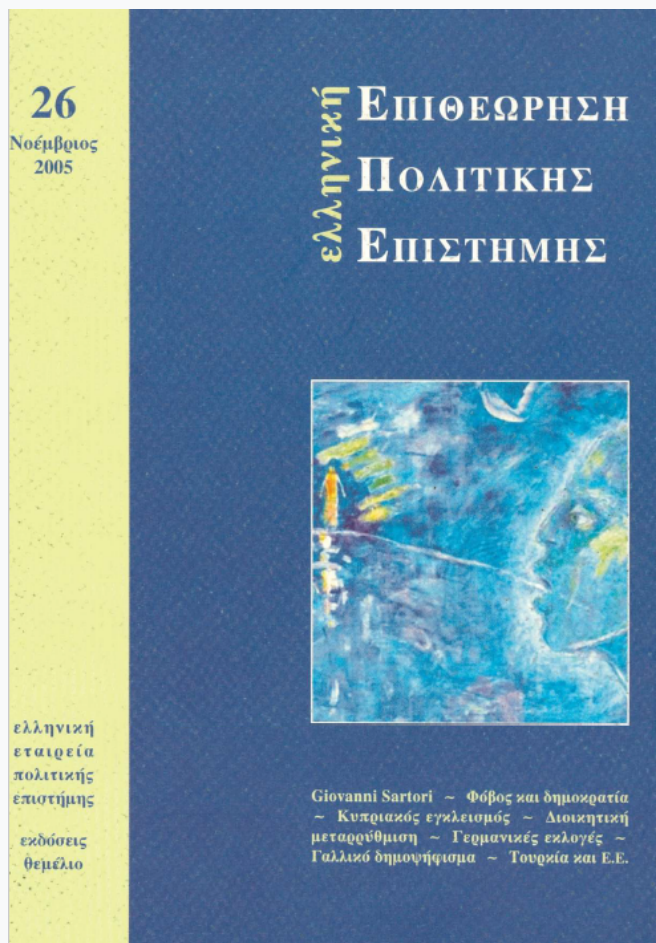

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 26, Αρ. 1 (2005)

Αφιέρωμα στον Giovanni Sartori

Πολιτική επιστήμη, πειθαρχία και μέθοδος: με
αφορμή το έργο του Giovanni Sartori

Σεραφείμ Σεφεριάδης

doi: [10.12681/hpsa.14685](https://doi.org/10.12681/hpsa.14685)

Copyright © 2017, Σεραφείμ Σεφεριάδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σεφεριάδης Σ. (2017). Πολιτική επιστήμη, πειθαρχία και μέθοδος: με αφορμή το έργο του Giovanni Sartori. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 26(1), 7-16. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14685>

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ:
ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ
ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ GIOVANNI SARTORI

Σεραφεΐμ Ι. Σεφεριάδης*

Ο Giovanni Sartori συγκαταλέγεται μεταξύ των συνιδρυτών της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης. Πρόκειται για έναν διανοητή που στη μακρά διαδρομή του στον επιστημονικό χώρο συνέβαλε αποφασιστικά στην οροθέτηση του κλάδου, της φύσης, των ιδιομορφιών του και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει. Ο Sartori υποστηρίζει πως η πολιτική επιστήμη προϋποθέτει –και είναι αποτέλεσμα– δύο ειδών αυτονόμησης: (α) του αντικείμενου της πολιτικής (της πολιτικής ως ιδιαίτερης και γνωστικά αυτοτελούς σφαίρας) *a parte obiecti*, και (β) της αυτονόμησης του γνωστικού υποκειμένου *a parte subiecti*, δηλαδή του μελετητή της πολιτικής ο οποίος αναπτύσσει ειδική μεθοδολογία και μια εξειδικευμένη γλώσσα για την επεξεργασία των δεδομένων και τη διατύπωση των ερευνητικών του πορισμάτων. Στην αυγή, όμως, του 21ου αιώνα ο κλάδος ταλανίζεται αφενός από περιβαλλοντικό αναγωγισμό (μια γνωστική στάση που υποτιμά την αιτιολογική ισχύ της πολιτικής) και αφετέρου από εννοιολογική και μεθοδολογική αβελτηρία (που αποτρέπουν την ανάπτυξη μιας εξειδικευμένης γλώσσας).

1. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ομόφωνα αποδεχόμενη πρόταση του τομέα Πολιτικής Κοινωνιολογίας και Συγκριτικής Πολιτικής Ανάλυσης του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, η Σύγκλητος του Παντείου Πανεπιστημίου τιμά σήμερα τον καθηγητή και ακαδημαϊκό Giovanni Sartori με τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα. Όμως θέλω να σας εξομολογηθώ (και με αυτή την επισήμανση ξεκινώ) πως αισθανόμαστε εμείς, οι τιμώντες, ως οι κυρίως τιμώμενοι.

Θα σκεφτείτε ασφαλώς πως πρόκειται για τις τυπικές φιλοφρονήσεις που

* Ο Σεραφεΐμ Ι. Σεφεριάδης είναι Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πά-
ντειο Πανεπιστήμιο.

είθισται να λέγονται σε προσφωνήσεις όπως η αποψινή. Θέλω να σας διαβεβαιώσω πως, αν και –προφανώς– σκοπός μου είναι η απόδοση τιμών στον μεγάλο προσκεκλημένο μας (κάτοχο του βραβείου *Αριστείας Επιστημονικού Βίου* του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πολιτικής Έρευνας [*Lifetime Achievement Award of the European Consortium for Political Research*] και του εξαιρετικά τιμητικού βραβείου *Príncipe de Asturias de las Ciencias Sociales* –για να αναφερθώ μόνο σε κάποιες από τις διακρίσεις που του απονεμήθηκαν μέσα στο 2005), η φιλοφροσύνη μου δεν συνιστά κολακεία: η ευμενής προσήνεια των λόγων μου δεν ενέχει *προσποίηση και υπερμέτρως φέρεσθαι*.

Άλλωστε σπεύδω να τονίσω πως με τον καθηγητή Sartori, αγαπημένο δάσκαλο και μέντορα, που η παρουσία του εδώ ανασύρει μνήμες έντονες και χαρμόσυνες, κάθε άλλο παρά συμπίπτουμε σε όλα τα ζητήματα τρέχουσας πολιτικής. Η τιμή που αισθανόμαστε δεν απορρέει από κάποια «ταύτιση απόψεων» σε όλα και για όλα, αλλά έγκειται σε κάτι θεμελιωδώς διαφορετικό: στο γεγονός ότι το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, το Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών Επιστημών και, δι' αυτών, η κοινότητα των ελλήνων πολιτικών επιστημόνων τιμούν σήμερα έναν πρωτοπόρο *συνιδρυτή* της γνωστικής πειθαρχίας που το Πανεπιστήμιο αυτό κυρίως (αν και όχι αποκλειστικά) θεραπεύει: *της πολιτικής επιστήμης*· έναν διανοητή που, στη μακρά πορεία της επιστημονικής του παρουσίας και προσφοράς, οροθέτησε με σαφήνεια και ενάργεια τον κλάδο μας (τη φύση, τις ιδιομορφίες του και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει)· έδωσε με το έργο του (αλλά και τον κρυστάλλινο, αναστοχαστικό σχολιασμό των μεθοδολογικών προϋποθέσεων αυτού του έργου) απτά δείγματα του πόσα πολλά είναι δυνατόν να επιτευχθούν όταν η επιστημονική πράξη πορεύεται γειωμένη στη λογική και γλωσσική παιδεία, και διαμόρφωσε όρους ώστε επερχόμενοι μελετητές να αποφύγουν αβελτηρίες και σφάλματα του πρόσφατου (αλλά και λιγότερο πρόσφατου) παρελθόντος.

Αν και, υπό το βάρος των προβλημάτων που σήμερα αντιμετωπίζουμε ως κλάδος (όπως, ενδεικτικά, τον γνωστικό κερματισμό, τον επιστημολογικό και θεωρητικό σχετικισμό, τη στρεβλή επικοινωνία που αποτρέπει τη γνωστική συσώρευση, και άλλα παρεμφερή), κάθε «νέα εκκίνηση» φαντάζει δύσκολη, ο Sartori μας διδάσκει πως *υπάρχουν διέξοδοι*: πως, κάτω από ειδικές προϋποθέσεις, ο ορθός λόγος, η αποτελεσματικότητα στην έρευνα, και –ίσως το κυριότερο– η έλλογη παρέμβαση και διαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος είναι στόχοι εφικτοί· και μάλιστα αποτελούν καθήκον μας.

Δεν πρόκειται βέβαια να επιχειρήσω εδώ μια συνολική σκιαγράφηση της μεγάλης συνεισφοράς του Sartori –κάτι τέτοιο είναι αδύνατο. Η επισκόπηση μου θα είναι αναγκαστικά μερική και ελλειπτική –μία μόνο ερμηνεία, μία μόνο παρανόηση: μέτρο, άλλωστε, της αξίας κάθε πραγματικά μεγάλου έργου είναι η πολλαπλότητα των γωνιών θέασης που επιτρέπει.

2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ: ΔΥΟ ΑΥΤΟΝΟΜΗΣΕΙΣ

Ο Sartori συγκαταλέγεται στη μικρή εκείνη ομάδα διανοητών που κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια οραματίστηκαν με σύγχρονους όρους τη σύζευξη της πολιτικής σφαίρας με την επιστημονική συστηματικότητα: είναι ένας από αυτούς που εργάστηκαν για την ανάδυση μιας πολιτικής επιστήμης στον ενικό, μέσα από τον ως τότε αδιαφοροποίητο και ασαφή πληθυντικό της διατύπωσης «πολιτικές επιστήμες» ή –του ακόμη ασαφέστερου– «πολιτικές σπουδές».

Το ερώτημα, όμως, *Τι είναι πολιτική επιστήμη;* –τότε όπως και τώρα– είναι ερώτημα ακανθώδες που κρύβει παγίδες και οχληρά διλήμματα. Όλοι αναγνωρίζουμε την πανταχού παρούσα υφή του «πολιτικού». Αν όμως ευνοήσουμε και δεν αντισταθούμε στον υπαινιγμό ότι *Όλα είναι πολιτική*, ελλοχεύει ο τεράστιος κίνδυνος του συμπεράσματος ότι *Τίποτε* –τελικά– *δεν είναι πολιτική*. Και πώς ακριβώς αντιλαμβανόμαστε τον όρο «επιστήμη»; Πρόκειται για ερωτήματα εξαιρετικά κρίσιμα (και ουσιαστικά διαμφισβητούμενα) που όμως πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Σε ένα επιστημολογικό κείμενο εντυπωσιακής εμβέλειας και ακρίβειας, γραμμένο στις αρχές της δεκαετίας του 1970 (και που τώρα υπάρχει και στα ελληνικά –Sartori, 2004γ), ο αποψινός μας φιλοξενούμενος τονίζει πως η πολιτική επιστήμη προϋποθέτει και εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της σύζευξης δύο μορφών αυτονομίσεων:

- αφενός της αυτονόμησης του γνωστικού αντικειμένου της πολιτικής *a parte obiecti*: διαδικασία κατά την οποία η πολιτική οροθετείται ως ιδιαίτερη, γνωστικά αυτοτελής σφαίρα (που αφορά βέβαια τη διακυβέρνηση και τα παρεπόμενά της, αλλά –με την αναγκαία ευρύτητα– και οτιδήποτε ενέχει λόγο και έργο δεσμευτικό για τις ανθρώπινες συλλογικότητες)· και
- αφετέρου της αυτονόμησης του γνωστικού υποκειμένου *a parte subiecti*: του μελετητή που ερευνά και *γιγνώσκει* στηριζόμενος σε μια ειδική μεθοδολογία, και επικοινωνεί τα ευρήματά του αναπτύσσοντας ένα εξειδικευμένο

γλωσσικό ιδίωμα το οποίο αποδίδει με σαφήνεια και ενάργεια ό,τι δύναται και δέον γνωσθεί.

Επιγραμματικά, πολιτική επιστήμη δεν έχουμε (και δεν είναι σωστό ή δόκιμο να λέμε ότι έχουμε) ενόσω δεν πληρούνται οι δύο αυτές θεμελιώδεις συνθήκες: ένα ιδιαίτερο και επαρκώς οροθετημένο γνωστικό αντικείμενο και μια ειδική μεθοδολογία συνδυαστικά με μια εξειδικευμένη γλώσσα. Θεωρώ πως η μεγάλη συμβολή του Giovanni Sartori έγκειται στην εξακολουθητική και ενσυνείδητη εξυπηρέτηση αυτών των δύο αλληλένδετων στόχων.

Πού βρίσκεται όμως το εγχείρημα σήμερα, στην αυγή του 21ου αιώνα; Δυστυχώς τα σημάδια δεν είναι καλά. Η συλλογική εικόνα που αναδύεται (και που δεν αίρεται από μεμονωμένες εξαιρέσεις) δεν είναι ευχάριστη. Ανεξαρτήτως προθέσεων και εξαγγελιών, δεν είναι διόλου δύσκολο να διαπιστώσει κανείς πως αμφότερες οι συστατικές συνιστώσες του πολιτικοεπιστημονικού διαβήματος, τόσο (α) η ιδιαίτερη υπόσταση της πολιτικής σφαίρας, όσο και (β) ο επιστημονικός χαρακτήρας της μελέτης της, έχουν περιέλθει σε χαρακτηριστική δυσφηνία. Ας δούμε σύντομα πώς.

3. ΑΝΑΓΩΓΙΣΜΟΙ

Θύμα αλληπάλλων αναγωγισμών, της συστηματικής (αν και συχνά υπόρρητης ή και ανεπίγνωστης) τάσης υποτίμησης της αιτιολογικής της ισχύος, η πολιτική είναι σήμερα, στον κόσμο των κοινωνικών επιστημών, το σύννηθες *επιφαινόμενο*: μια τυπική εξαρτημένη μεταβλητή, ένα *αποτέλεσμα*. Παραιτούμενοι απ' ό,τι για μας, τους πολιτικούς επιστήμονες, αποτελεί ή οφείλει να αποτελέσει βασική επιταγή του επιστημονικού μας *Beruf* (την ανάδειξη των πολλαπλών αιτιολογικών ανυσμάτων που *εκκινούν* από την πολιτική), έχουμε εθιστεί και εμείς στην αποσιώπηση του *τι* η πολιτική *προκαλεί* (και μπορεί να προκαλέσει). Στην αυγή του 21ου αιώνα, η πολιτική *a parte obiecti* παραμένει ακόμη απροσδιόριστη και ατροφική, με τον όγκο της κοινότητας των πολιτικών επιστημόνων παγιδευμένο σε μια μονομερή, και εξ αυτού ελλιπή, εκλεκτικιστική και εν τέλει ατελέσφορη, *κοινωνιολογία της πολιτικής*. Το πέρασμα σε μια ενσυνείδητη και γνωστικά ισορροπη πολιτική κοινωνιολογία, στόχο τον οποίο ο Sartori (1969) έθεσε ως προγραμματική επιδίωξη του κλάδου πριν από τέσσερις σχεδόν δεκαετίες, καθυστερεί και καθυστερεί επικίνδυνα.

Δεν είναι δυνατόν παρά αυτή η κατάσταση πραγμάτων να προκαλεί ανη-

συχία και ενδεχομένως αποκαρδίωση –ειδικά στους φοιτητές μας και τους νεότερους ερευνητές. Όμως αυτό με πάει κατευθείαν σε έναν βασικό λόγο της αποψινής βράβευσης

Έχουμε την τιμή να φιλοξενούμε κάποιον που όσο λίγοι άλλοι έχει καταδείξει λόγω και έργω πως η πολιτική, είτε ως δομές και θεσμικές ρυθμίσεις είτε ως εμπρόθετες παρεμβάσεις στα κοινωνικά τεκταινόμενα (ως λόγος, ιδεολογία ή στρατηγική δράση), εξασκεί πραγματικά τεράστια επίδραση, έχει εξαιρετικά βαρύνουσα επεξηγηματική και πρακτική σημασία. Κλασικά έργα του Sartori

- για τα κόμματα και τα κομματικά συστήματα
 - την επίδραση διαφορετικών συνταγματικών διακανονισμών και εκλογικών νόμων
 - αλλά και η έμπλην οξυδερκών επιχειρησιακών επισημάνσεων δημοκρατικής θεωρίας του
- αυτήν ακριβώς τη μεγάλη αιτιώδη βαρύτητα της πολιτικής καταδεικνύουν.

Τι όμως ισχύει για την άλλη συνιστώσα του επιστημονικού εγχειρήματός μας; Τι ισχύει για την πολιτική ως ειδική μεθοδολογία *a parte subiecti*;

4. ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΒΕΛΗΤΗΡΙΑ

Στον τομέα αυτό, η κατάσταση είναι –φοβάμαι– κατά πολύ χειρότερη. Εδώ η δυσοφημία βιώνεται καθημερινά (ακριβώς *a parte subiecti*) μεταλλασσόμενη σε έντονη –και δυστυχώς ως επί το πλείστον εύλογη– δυσθυμία.

Το δράμα εκφέρεται σε δύο πράξεις ή, καλύτερα, δύο εκδοχές, κατά ειρωνικό τρόπο η μία στον ακριβή αντίποδα της άλλης.

α. Η πρώτη εκδοχή, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «το μοτίβο της ποσοτικοποίησης», συγκροτείται γύρω από το αίτημα για μια όσο το δυνατόν περισσότερο ποσοτικοποιημένη κοινωνική και πολιτική επιστήμη. Στην εκδοχή αυτή είναι που αναδύεται η σύγχρονη λαγνεία των αριθμών. Όμως τι είδους αριθμών, και για ποια πράγματα; Ο μαθηματικοποιημένος –αν και συχνά απλώς μαθηματικοφανής– επιστημονισμός έχει προσλάβει όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα μιας ακριβούς επιστήμης, όμως μόνο για να διαστρέψει αυτά και εαυτόν προς αμοιβαία βλάβη. Πρόκειται για «επιστήμη» μόνο κατ' όνομα, που οι πάμπολλοι επικριτές της τονίζουν πως και κακή είναι και

ελάχιστους ανθρώπους αφορά. Όπως έγραψε ο Sartori, οι ποσοτικές αυτές εμμονές μας οδήγησαν τελικά σε ένα φαύλο δίλημμα: μια ποσοτική εκφορά που είναι «είτε ψευδούς ακρίβειας (άρα ανακριβής) είτε ακρίβειας που όμως στερείται συνάφειας».

Συνέπεια αυτής της έωλης πρακτικής, όμως, υπήρξε η δεύτερη εκδοχή του σύγχρονου μεθοδολογικού μας δράματος.

β. Πολιτική και *επιστήμη*; αναρωτιέται ο κοινός νους (αλλά και ολοένα μεγαλύτερος αριθμός κοινωνικών και πολιτικών επιστημόνων) και αποφαινεται emphatica: μα ασφαλώς πρόκειται για πράγματα ασύμβατα! Οι κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες δεν μπορούν να ελεγχθούν επιστημονικά, το μόνο στο οποίο μπορούμε να ελπίζουμε είναι –ενδεχομένως– η ερμηνεία τους: κοινωνική και πολιτική ζωή εκφεύγουν του επιστημονικού λόγου· είναι ανεπίδεκτες σχεδιασμού και παρέμβασης, ανεπίδεκτες ίσως ακόμη και επαρκούς αποτίμησης.

Πρόκειται –ως έναν βαθμό– για εύλογες αντιδράσεις που όμως, ταυτόχρονα, συνιστούν και κεφαλαιώδη υποχώρηση των επιστημών του ανθρώπου συνολικά. Έρμαιο νεορομαντικών αποδομήσεων και –συχνά ευθέως ανορθολογικών– ανασκευών, η άποψη ότι οι άνθρωποι μπορούμε, με έλλογη κρίση και παρέμβαση, να διαμορφώνουμε το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον βρίσκεται στις μέρες μας καταρρακωμένη εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο ο μεταπολεμικός συμπεριφορισμός διαχειρίστηκε το επιστημονικό αίτημα: ως προσομοίωση της νευτώνειας μεθόδου. Αν όμως οι επιστήμες μας δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν ως κλώνοι των φυσικών, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν και να *υπάρξουν* ως *επιστήμες*, και μάλιστα ως επιχειρησιακά προσανατολισμένες, πραξιακά ρωμαλέες επιστήμες.

Ο Sartori ανήκει σε εκείνους που, στις καλύτερες αριστοτελικές παραδόσεις, οραματίστηκαν ένα διαφορετικό πρότυπο επιστημονικότητας: μια πολιτική –αλλά και ευρύτερα κοινωνική– επιστήμη που, αφιστάμενη από τον πρακτικά ανέφικτο φυσικαλισμό, θα ανέπτυξε ειδική μεθοδολογία βασισμένη στον Λόγο, με τη διττή σημασία του όρου: ως έγκυρο διαλογισμό στη βάση των κανόνων της Λογικής, και ως πειθαρχημένη εκφορά στο πλαίσιο μιας ενουνειδούς και πειθαρχημένης γλώσσας.

Οι περισσότεροι αναγνώστες τους θα παρακάμπτουν ή και το αγνοούν, όμως η αστείρευτη γνωστική και θεωρητική εμβέλεια έργων όπως το *Parties and Party Systems*, το *Comparative Constitutional Engineering* ή το *Theory of Democracy Revisited* (για να αναφέρω μόνο τα πιο γνωστά) απορρέει ευ-

θέως από μέριμνες μεθοδολογικού και εννοιολογικού χαρακτήρα:

- τη δυνατότητα κίνησης κατά μήκος της λογικής κλίμακας (από το αφηρημένο στο σύνεγγες και αντιστρόφως)·
- την αρτιότητα στους ορισμούς και τις ταξινομικές διαιρέσεις στη βάση σταθερών και εναργών *fundamenta divisionis*·
- (συνεπώς) αποφυγή του άγους της εννοιολογικής υπερέκτασης· και
- τη συνεπή προσέγγιση της αιτιότητας και των οιονεί νομοθετικών γενικεύσεων επί τη βάσει αναγκαίων και ικανών συνθηκών (με πλήρη κατανόηση των προϋποθέσεων και όλων των αντίστοιχων συνεπαγωγών), κ.ο.κ.

Αν είναι κάτι που το έργο του Sartori αποδεικνύει πέρα από κάθε αμφισβήτηση, είναι πως, με επαρκή γείωση στις βασικές αρχές της κλασικής λογικής –τη στοιχειολογία και τη γενική μεθοδολογία–, η πολιτική επιστήμη είναι τελικά σε θέση να αναπτύξει ειδική μεθοδολογία και εξειδικευμένη γλώσσα ικανές να την καταξιώσουν στο επιστημονικό στερέωμα: καθιστώντας την ικανή

- να αποτυπώνει και να επεξηγεί συμπεριφορικές κανονικότητες·
- να συγκροτεί και να επικυρώνει θεωρία (κυρίως μέσα από ενουνειδίτη χρήση της συγκριτικής μεθόδου)·
- αλλά και να παρεμβαίνει στον υλικό κόσμο –μια διάσταση που, σε πείσμα των μεταμοντέρνων καιρών μας, ο Sartori τονίζει σε κάθε ευκαιρία: το πραγματικό διάβημα που με διάφορες προφάσεις αγνοούμε ή παρακάμπουμε, εξακολουθεί να είναι η *differentiam specificam*, η *ειδοποιός διαφορά* της επιστήμης γενικά –συνεπώς και της πολιτικής επιστήμης.

5. HOMO VIDENS

Όμως εξακολουθητικά τεράστια παραμένει και η σημασία της γείωσης στις αρχές της κλασικής μεθοδολογίας –αρχές που, στην πορεία εξέλιξης της συμπεριφοριστικής κοινωνικής επιστήμης, πρώτα υποτιμήθηκαν και στη συνέχεια παραχαράχθηκαν με επιπτώσεις που ξεπερνούν τα στενά όρια της ακαδημίας. Αναφέρομαι στην ανάδυση του λογικά ανεπίγνωστου αλλά και ανεπίδεκτου *homo videns*, του ανθρώπου της εικόνας που σταδιακά αλλά αδήριτα αντικαθιστά τον *homo sapiens* της εννοιολογικής αφαίρεσης. Το νέο ον θεωρείται πως έχει άμεση πρόσβαση στην πληροφορία και είναι γεγονός πως καταναλώνει τεράστιο αριθμό εικόνων. Όμως, χωρίς εννοιακό εξοπλισμό και πειθαρχημένο Λόγο (γλώσσα ταυτοχρόνως και νόηση), ο *homo videns* κατα-

νοεί ολόενα και λιγότερα. Και εδώ ο Sartori –όπως πιστεύω όλοι μας– ανησυχεί και ανησυχεί έντονα: ποιος και με ποια κίνητρα ελέγχει την εικόνα και ποιες επιπτώσεις έχει η κατίσχυσή της στη ζωή μας; Πόσο πιθανή γίνεται η χειραγώγηση των συνειδήσεων και, αν αυτό επιτραπεί, πού οδηγείται το αίτημα της δημοκρατικής λογοδοσίας; Πρόκειται βέβαια για ερωτήματα κομβικά, που αφορούν τον πυρήνα της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής ζωής (και στα οποία, προφανώς, δεν είναι δυνατόν να επεκταθώ).

6. ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΑ

Το Πάντειο Πανεπιστήμιο τιμά τον Giovanni Sartori, τον μεγάλο πολιτικό και κοινωνικό επιστήμονα, για το τεράστιο και πολυσχιδές *συντελεσμένο* έργο του. Τον τιμά όμως και για έναν ακόμη λόγο: γιατί με την αναλυτική και μεθοδολογική του ενάργεια διατηρεί ζωντανό το όραμα μιας κοινωνικής και πολιτικής *επιστήμης του Λόγου*.

Προλογίζοντας πριν από λίγα χρόνια την επανέκδοση του κλασικού έργου του μεγάλου συμπατριώτη μας ιστορικού Λευτέρη Σταυριανού, *The Balkans since 1453*, ο Traian Stoianovich έγραψε πως τα πραγματικά μεγάλα έργα αποκτούν μια δική τους ζωή, που υπερβαίνει τη συγκυρία παραγωγής τους, το κοινό στο οποίο αρχικά απευθύνονται, ίσως και τις προθέσεις αυτού του ίδιου του δημιουργού τους. Χωρίς αμφιβολία, αυτό συμβαίνει και με την περίπτωση του διανοητή που απόψε τιμούμε.

Το έργο του Giovanni Sartori ανήκει, λοιπόν, σε όλους μας, όπως επίσης η πρόκληση και το βαρύ καθήκον της αξιοποίησής του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

GIOVANNI SARTORI: ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ο Giovanni Sartori γεννήθηκε στις 13 Μαΐου 1924 στη Φλωρεντία. Σπούδασε φιλοσοφία και κοινωνικές επιστήμες και το 1946 αναγορεύτηκε διδάκτορας του Πανεπιστημίου της Φλωρεντίας. Επίκουρος καθηγητής στην έδρα της *Ιστορίας της Σύγχρονης Φιλοσοφίας* στο ίδιο πανεπιστήμιο από το 1950, το 1956 πέτυχε την εισαγωγή της πολιτικής επιστήμης ως ιδιαίτερου γνωστικού αντικειμένου στο εγκύκλιο

πρόγραμμα, και το 1963 εξελέγη τακτικός καθηγητής –ο πρώτος καθηγητής πολιτικής επιστήμης στην Ιταλία– ιδρύοντας παράλληλα το *Κέντρο Μελετών Συγκριτικής Πολιτικής* (*Centro di Studi Politica Comparata*). Το κέντρο αυτό, το οποίο ο Sartori διύσθυσε επί σειρά ετών, εκπαίδευσε τις τρεις πρώτες μεταπολεμικές γενιές πολιτικών επιστημόνων που επάνδρωσαν τα νέα ακαδημαϊκά τμήματα και τροφοδότησαν με το έργο τους την ευρωπαϊκή πολιτική επιστήμη. Για τις δράσεις του αυτές ο Sartori θεωρείται ο «δευτερος ιδρυτής» του κλάδου στην Ιταλία (αν πρώτοι διδάξαντες θεωρηθούν οι Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto και Roberto Michels). Το 1971 ίδρυσε την *Rivista Italiana di Scienza Politica*, επιθεώρηση με καθοριστική συμβολή στην εξέλιξη του κλάδου, ενώ το 1976, μετά από δράση μιας εικοσιπενταετίας στην Ιταλία, εξελέγη καθηγητής πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Stanford των ΗΠΑ. Λίγο αργότερα, το 1979, ανέλαβε την έδρα Albert Schweitzer in the Humanities στο Πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης.

Το κλασικό του έργο *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (Cambridge University Press, 1976) τιμήθηκε το 1998 από την Αμερικανική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης ως *Εξέχον Σύγγραμμα Πολιτικής Ανάλυσης*, ενώ το 2005 ο τόμος επανεκδόθηκε από την *European Consortium for Political Research* εγκαινιάζοντας τη σειρά κλασικών έργων του κλάδου (*ECPR Classics*). Μέλος της *Accademia Nazionale dei Lincei* από το 1988, ο Sartori τιμήθηκε το 2005 από το ECPR με το βραβείο Αριστείας Επιστημονικού Βίου (Lifetime Achievement Award), ενώ τον ίδιο χρόνο του απονεμήθηκε το βραβείο *Príncipe de Asturias de las Ciencias Sociales*.^{*} Έργα του έχουν μεταφραστεί σε πάνω από 30 γλώσσες, προσφάτως και στα ελληνικά (Sartori, 2004).

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑΣ

Τρεις είναι οι βασικοί τομείς της συνεισφοράς του Sartori: η συγκριτική θεωρία των κομμάτων, η δημοκρατική και συνταγματική θεωρία και η μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, με ιδιαίτερη έμφαση στη σημασιολογία, την εννοιολογική ανάλυση και τη συγκριτική μέθοδο. Σε κάθε έναν από τους τομείς αυτούς, η εργογραφία του περιλαμβάνει κείμενα και μονογραφίες που στις μέρες μας θεωρούνται κλασικά.

Οι εργασίες του Sartori στη δημοκρατική θεωρία αποτελούν –ανεξαρτήτως των όποιων επιφυλάξεων, αντιρρήσεων ή διαφωνιών μπορεί να έχει κανείς– υποδείγμα-

^{*} Στον τομέα των κοινωνικών επιστημών, έχουν επίσης βραβευτεί οι Paul Krugman (2004), Jürgen Habermas (2003), Anthony Giddens (2002) και Raymond Carr (1999), ενώ στους αποδέκτες του βραβείου περιλαμβάνονται οι: Umberto Eco (2000) (ανθρωπιστικές σπουδές), Arthur Miller (2002), Günter Grass (1999), Carlos Fuentes (1994), Mario Vargas Llosa (1986) (Λογοτεχνία), Luis Ignacio Lula da Silva (2003) και Nelson Mandela (1992) (Διεθνής Συνεργασία).

τα αναλυτικής ενάργειας, βιβλιογραφικής εμβρίθειας και επιχειρηματολογικής αρτιότητας. Πρωτίστως εστιασμένες στους σύγχρονους δημοκρατικούς διακανονισμούς και συνδιαλεγόμενες τόσο με κανονιστικά πρότυπα όσο και με εμπειρικά δεδομένα, οι πραγματείες αυτές εκτείνονται και σχολιάζουν ολόκληρο το φάσμα των κρίσιμων, συστατικών διαστάσεων του πολιτικού φαινομένου: ελευθερία, ισότητα, ιδεολογία, αυταρχισμός, κλπ. Ιδιαίτερα η δίτομη σύνθεση *The Theory of Democracy Revisited* (1987), θεωρείται έργο που, *cum grano salis*, εμπνέει και καθοδηγεί τόσο θεωρητικές συζητήσεις και αντιπαραθέσεις όσο και την εμπειρική έρευνα.

Το έργο *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (1976) θεωρείται από τα κλασικά της σύγχρονης πολιτικής επιστήμης. Η περίφημη τυπολογία κομματικών συστημάτων που προτείνεται, στη βάση του αριθμού των κομμάτων («μορφολογία») και της κατεύθυνσης του κομματικού ανταγωνισμού («δυναμική»), ανασκεύασε παρανοήσεις, αποκάλυψε κρίσιμες αναλυτικές διαστάσεις και άνοιξε νέους ερευνητικούς δρόμους. Εξίσου σημαντική όμως υπήρξε η ανάδειξη της επεξηγηματικής σημασίας της πολιτικής (ως εμπρόθετης στρατηγικής και/ή πολιτικού λόγου) και η συστηματική κριτική του περιβαλλοντικού αναγωγισμού της πολιτικής.

Στην προέκταση κάποιων από τα πορίσματα του *Parties and Party Systems*, ο Sartori διερεύνησε επίσης εκτενώς τις συνέπειες διαφορετικών συνταγματικών διακανονισμών στη λειτουργία και αποτελεσματικότητα των σύγχρονων δημοκρατιών. Στο πλαίσιο του έργου του *Comparative Constitutional Engineering* (1994), καταγράφει τα σύγχρονα πολιτειακά μορφώματα (προεδρικά, ημι-προεδρικά, κοινοβουλευτικά), αναλύει τα προτερήματα και μειονεκτήματά τους και καταλήγει προτείνοντας λειτουργικές παρεμβάσεις. Το τελευταίο σημείο, η έλλογη παρέμβαση στα πολιτικά φαινόμενα (σε επίπεδο τόσο θεσμών όσο και μαζικής πολιτικής), αποτελούν για τον Sartori λυδία λίθο του επιστημονικού χαρακτήρα της σύγχρονης πολιτικής ανάλυσης. Όμως προϋπόθεση της επιτυχούς παρέμβασης είναι η εννοιολογική επάρκεια, σε συνδυασμό με τη θεωρητική εγρήγορση, που μόνο η ενουνειδίτη χρήση της συγκριτικής μεθόδου μπορεί να εξασφαλίσει.

Οι μέριμνες αυτές συνέχουν την τρίτη μεγάλη συνεισφορά του Sartori: στον τομέα της εννοιολογικής ανάλυσης και της μεθοδολογίας των κοινωνικών επιστημών. *Γιατί και πώς συγκρίνουμε; Πώς εννοιολογούμε, ποια διαφορετικά είδη ορισμών υπάρχουν και πώς πλοηγούμε μέσα στην τρικυμία της γλωσσικής αναρχίας (και κάποτε ασυναρτησίας) που ταλανίζουν τον κλάδο; Πώς ταξινομούμε και πώς οι τυπολογίες διαφέρουν από τις απλές ταξινομήσεις; Πρόκειται για ενδεικτικά μόνο ερωτήματα για τη διερεύνηση των οποίων ο Sartori έχει συγγράψει κλασικά κείμενα, ο όγκος των οποίων τώρα υπάρχει και στα ελληνικά (βλ. Sartori, 2004).*